INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION
ISSN 2181-371X
https://science-research.org.uz/index.php/ITSE

INTERFAOL METODLAR ORQALI O‘QUVCHILARNING BILIM OLISH JARAYONINI FAOLLASHTIRISH VA SIFATLI O‘QITISHNI TA’MINLASH

Madaminova Mohinabonu Ma’rufjon qizi
O‘zDJTU 2-bosqich talabasi
Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili
Tel: +998701041307
Email: madaminova131@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada interfaol yondashuvlar va muammoli ta’lim o‘rtasidagi farqlar, pedagogik texnologiyalar bilan bog‘liqligi va ularning samaradorligi haqida ilmiy asoslangan fikrlar keltirilgan. Maqola pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish uchun tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: pedagog, pedagogic texnologiya, metod, metodologiya, interfaol metodlar, muammoli ta’lim, o‘yin

Annotation: This article presents scientifically-based ideas about the differences between interactive approaches and problem-based learning, their connection with pedagogical technologies, and their effectiveness. The article includes recommendations for effectively organizing pedagogical activities.

Key words: teacher, pedagogical technology, method, methodology, interactive methods, problem-based learning, game

Hozirgi davr ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarni bilim olish jarayoniga faol jalb etish, ularning kognitiv faolligini oshirish hamda mustahkam o‘quv motivatsiyasini shakllantirishdan iboratdir. O‘quvchilarda mavzuga nisbatan befarqlik, dars jarayonida passiv ishtirok etish va mustaqil fikrlashga bo‘lgan qiziqishning sustligi — zamonaviy ta’limning hal etilishi lozim bo‘lgan dolzarb muammolaridan biridir. An’anaviy ta’lim uslublarining cheklangan imkoniyatlari sharoitida ta’lim jarayonini yangilash, uni interfaol, innovatsion va ijodiy yondashuvlar bilan boyitish zarurati tobora ortib bormoqda. Mazkur holat ta’lim metodikasi va metodologiyasini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘qituvchining asosiy vazifalaridan biri — o‘quvchilarni bilim olishga rag‘batlantirish, ularning darsdagi faolligini ta’minlash va o‘rganish jarayonini imkon qadar mazmunli, qiziqarli hamda interaktiv tarzda tashkil etishdan iboratdir. Pedagogik texnologiya – bu ta’lim jarayonini loyihalash, tashkil qilish va baholashning ilmiy asoslangan, tizimli va izchil yo‘lidir.. O‘. Tolipovning fikricha: “ Pedagogik texnologiya – vaqt taqsimotiga muvofiq dasturlanib, ilmiy jihatdan asoslangan hamda kutilgan natijaga erishishni ta’minlovchi pedagogik jarayonning barcha bosqich va qismlarining vazifalari aniq belgilangan tizim”. U o‘qituvchining pedagogik mahorati, o‘quv metodlari, vositalari hamda o‘quvchining faoliyatini uyg‘unlashtirgan holda ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Pedagogik texnologiyaning an’anaviy usullardan farqi u talabalarning o‘zlariga berishiga emas, balki ta’lim-tarbiya jarayonining yyakunida konkret bir harakatlarni bajarishga yo‘naltirilganligidir[1].

Pedagogik texnologiya tushunchasi nafaqat dars o‘tkazish usullarini, balki butun ta’lim jarayonining strategik rejalashtirilishini, o‘qitishning maqsadga yo‘naltirilganligini, o‘quv materiallarini tizimlashtirishni va o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga yo‘naltirilgan yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Pedagogik faoliyatda bu maqsadlarga erishishda metodika va metodologiyaning o‘zaro uyg‘unligi muhim rol o‘ynaydi. Ta’lim metodikasi — bu darsni olib borishdagi strategik va taktikasiy

yondashuvlarning majmuasi bo‘lib, u aniq pedagogik maqsadlarga erishishga xizmat qiluvchi o‘quv shakllari, usullari, vositalari va tamoyillarini o‘z ichiga oladi. Metodologiya esa mazkur metodik qarashlarning ilmiy-nazariy asoslarini belgilaydi; u o‘quv jarayonining maqsadi, yo‘nalishi va baholash mezonlarini aniqlashda asosiy tayanch sifatida namoyon bo‘ladi. Asosiy jihat shundaki, pedagogik texnologiyada har bir bosqich (maqsad qo‘yish, rejalashtirish, amalga oshirish, nazorat va tahlil) oldindan puxta ishlab chiqiladi va natija kafolatlanadigan tarzda tashkil etiladi. Bu esa uni oddiy metodikadan ajratib turadi. Shunday qilib, pedagogik texnologiyalar zamonaviy darslarning tayanch tamoyillaridan biri bo‘lib, ular orqali o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishi oshadi, mustaqil fikrlash va amaliy ko‘nikmalar shakllanadi. Interfaol metodlar, muammoli ta’lim, axborot-kommunikatsion vositalar bilan dars o‘tish kabi shakllar pedagogik texnologiyalar tarkibiga kiradi.

Bugungi kunda pedagogik amaliyotda o‘quvchilar faolligini oshirishga qaratilgan metodik yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. Xususan, o‘yinli metodlar, muammoli o‘qitish, loyihaviy metod, klaster va aqliy hujum kabi metodlar ta’lim jarayoniga interfaollik va jonlilik baxsh etadi. Bunday yondashuvlar orqali o‘quvchilar mavzuni chuqurroq anglaydi, mustaqil fikrlashga va o‘z nuqtai nazarini asoslab berishga o‘rganadi. Ayniqsa, maktab yoshidagi o‘quvchilarning psixologik xususiyatlaridan kelib chiqilsa, ular uchun vizual vositalar, harakatli o‘yinlar, musobaqalarga boy dars shakllari ancha samarali hisoblanadi.

Pedagogning ijodiy potensiali uning o‘z ijodkorlik sifatlarini shakllantirishga intilishda, pedagogic odobining namoyon bo‘lishida, qobiliyati va kasbiy malakasini takomillashtirishda, kutilmagan vaziyatlarda topqirlik qila olishida, o‘quvchi-talabalarni komillik sari mohirik bilan yetaklay olishida ko‘rinadi[21,2]. Pedagog dars o‘tish davomida kerakli ta’lim metodikasini qo‘llay bilishi talab qilinadi. Ta’lim metodikasining muvaffaqiyatli qo‘llanilishi, avvalo, tanlangan metodning o‘quvchilar yoshiga, dars mavzusiga, sinf darajasiga va ta’lim maqsadlariga mos bo‘lishi bilan belgilanadi. O‘yin elementlariga asoslangan darslar esa ushbu mezonlarga to‘liq javob beradi: ular o‘quvchining emotsional, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, bunday darslarda sog‘lom raqobat muhiti vujudga keladi, o‘quvchilar o‘zaro fikr almashadi, ijtimoiylashadi, bahs va muhokama orqali o‘z bilimlarini mustahkamlaydi. Metodologik yondashuv nuqtai nazaridan qaralganda, o‘yinli metodlar konstruktivizm tamoyillariga asoslanadi. Bu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi passiv bilim oluvchi emas, balki o‘quv jarayonining faol subyektidir; u o‘z bilimini o‘zi quradi, tajriba asosida shakllantiradi va real hayotdagi vaziyatlar bilan bog‘laydi. Bunday konstruktiv metodologiyaga tayanilgan darslar ta’lim sifati va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi, zero u o‘quvchini markazga qo‘yadi va uning shaxsiy faolligiga tayanadi. Bir so‘z bilan aytganda, ta’lim jarayoniga yangicha yondashib, ijodkorlik, bunyodkorlik tatbiq etilganida va pedagogic faoliyat jarayonlari metodologik hamda psixologik jihatdan to‘g‘ri tashkil qilinganida ta’lim samarasi yangi bosqichga ko‘tariladi[33,2]. Agar bu jarayon metodologik asoslangan, psixologik ehtiyojlar va yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda puxta tashkil etilsa, nafaqat ta’lim sifati oshadi, balki shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishda ham muhim natijalarga erishiladi. Hozirgi kunda esa darsdagi jarayonlarni kuchaytirishga qaratilgan ta’limlardan eng keng qo‘llanilib kelinayotgani interfaol va muammoli metodlardir. Interfaol metodlar va muammoli ta’lim zamonaviy pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim yondashuvlar hisoblanadi. Ular umumiy maqsad – o‘quvchilarning faolligini kuchaytirish va dars jarayonini jonlantirishga xizmat qilsa-da, mazmuni va qo‘llanilish tamoyillari jihatidan bir-biridan farq qiladi.

Interfaol metodlar, avvalo, darsda o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash, ular orasida hamkorlik, muloqot va ijtimoiy faollikni shakllantirishga yo‘naltirilgan. Bu metodlarda o‘quvchi bilim oluvchi emas, balki bilim yaratuvchi subyekt sifatida qatnashadi. Guruhda ishlash, juftlikda muhokama qilish, fikr almashish, o‘z pozitsiyasini himoya qilish orqali o‘quvchilar nafaqat mavzuni o‘zlashtiradilar, balki kommunikativ ko‘nikmalar, tanqidiy fikrlash va jamoaviy muomala madaniyatini ham rivojlantiradilar. O‘qituvchi bu jarayonda rahbar va yo‘naltiruvchi sifatida ishtirok etadi. Muammoli ta’lim esa, asosan, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoni anglab yetish, uni tahlil qilish va yechim topish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Bunda darsning boshida

o‘qituvchi ma’lum bir muammoli vaziyatni yaratadi, savol qo‘yadi yoki yechimi noma’lum bo‘lgan holatni taqdim etadi. O‘quvchilar esa ushbu muammoni hal qilish jarayonida yangi bilimlarni o‘zlashtiradilar. Bu metod nafaqat mantiqiy tafakkurni, balki mustaqil qaror qabul qilish, kuzatish, xulosa chiqarish kabi muhim kognitiv ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. Umuman olganda, interfaol metodlar ko‘proq o‘quvchilarning darsga jalb qilinishi, ijtimoiylashuvi va faolligi orqali ta’lim sifatini oshirsa, muammoli ta’lim esa chuqur fikrlash, tahlil qilish va muammo yechimini topish orqali bilimlarni mustahkamlashni ko‘zlaydi. Ikkala yondashuvning uyg‘unligi esa ta’lim jarayonini yanada boyitadi va har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, tahlillar shuni ko‘rsatmoqda-ki, interfaol metodlar zamonaviy darslarda o‘quvchilarni ko‘proq jalb etish, ularning motivatsiyasini oshirish va o‘zaro hamkorlikni shakllantirish nuqtai nazaridan yanada foydaliroq hisoblanadi. Chunki ushbu metodlar orqali o‘quvchilar darsda passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashadilar, bu esa ularning mavzuga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi, mustaqil fikrlashga undaydi va bilimlarni ongli ravishda egallashga xizmat qiladi.

Interfaol metodlar darsni jonlantiribgina qolmay, balki o‘quvchilarda muloqotga kirishish, muammoni birgalikda hal qilish, fikrni asoslab berish, qaror qabul qilish kabi real hayotda muhim bo‘lgan ko‘nikmalarni ham shakllantiradi. Shuningdek, bu yondashuv individual yondashuvni ta’minlab, har bir o‘quvchining o‘z qobiliyatiga mos tarzda ishtirok etishiga imkon yaratadi. Shu jihatdan olganda, interfaol metodlar nafaqat bilim berish, balki shaxsni tarbiyalash va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ham samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Interfaol metodlarga taklif sifatida “Mehmon kutish” nomli qiziqarli o‘yinni kiritmoqchiman. Mazkur metodika o‘zining o‘zgacha g‘oyasi va ijodiy yondashuvi bilan e’tiborga loyiq. O‘yin boshlanishidan oldin o‘qituvchi mavzuga oid savollarni shokolad qog‘ozlariga o‘rab, ularni bir savatchaga joylashtiradi. Shundan so‘ng o‘quvchilar ikki yoki uch guruhga bo‘linib, navbatma-navbat savatchadan shokolad olib, ichidagi savolga javob berishadi. To‘g‘ri javob bergan guruhlar ushbu shokoladlarni o‘zlarining likopchalariga joylashtiradi. O‘yin davomida har bir guruh o‘z likopchasini shokoladlar bilan to‘ldirish orqali mehmon kutishga tayyorlanadi. Bu yerda o‘qituvchi har bir guruhga “mehmon” sifatida tashrif buyurib, savollarga berilgan javoblar asosida dasturxon (ya’ni likopcha) qanchalik to‘ldirilganini kuzatadi.

Metodikaning asosiy pedagogik ustunliklaridan biri – o‘quvchilarda bilim olish jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishidir. O‘yin elementlari yordamida o‘quvchilar mashg‘ulotga katta ishtiyoq bilan yondashadi, savollarga javob topish uchun o‘z bilimlarini safarbar etishadi va jamoa bo‘lib fikrlashni o‘rganishadi. To‘g‘ri javob topa olmagan guruhlar esa o‘yindan ma’lum darajada chetlatilib, shokoladni boy berishadi, bu esa ularda keyingi urinishda ehtiyotkorlik bilan javob berish va mas’uliyatli yondashish hissini kuchaytiradi. Metodika orqali o‘qituvchi dars jarayonida kuzatish olib borish imkoniyatiga ega bo‘ladi: qaysi o‘quvchi faol, qaysi biri sust qatnashmoqda, kimda mavzu bo‘yicha chuqur tushuncha bor, kim ko‘proq izlanmoqda – bularning barchasi aniqlanadi. Shuningdek, o‘yin davomida guruhlar o‘rtasida sog‘lom raqobat muhiti shakllanadi, bu esa darsni jonlantirishga xizmat qiladi.

Dars yakunida eng ko‘p shokolad to‘plagan guruh g‘olib deb e’lon qilinadi. G‘olib guruh a’zolari va savollarga muvaffaqiyatli javob bergan o‘quvchilar a’lo baholar bilan rag‘batlantiriladi. Bu esa o‘quvchilar uchun rag‘batlantiruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi va ularda kelgusida ham darslarga faol qatnashish istagini kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, “Mehmon kutish” metodikasi nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarni faollikka undash, ularning ijtimoiy va kommunikativ ko‘nikmalarini shakllantirish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, guruh bo‘lib ishlash madaniyatini oshirishda yuqori samaraga ega bo‘lgan metodik yondashuvdir. Ushbu o‘yin nafaqat zamonaviy metodologik usulning bir ko‘rinishi bo‘libgina qolmay, o‘zimizning milliy qadriyatlarimizni ham o‘zida mujassam qilgan interfaol o‘yin turiga kiritsa bo‘ladi.

Xulosa tariqasida ta’kidlash joizki, bugungi kunda ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar va yangilanishlar zamonaviy o‘quvchilarning ehtiyojlari va jamiyat talablariga mos keladigan samarali

pedagogik yondashuvlarni qo‘llashni taqozo etmoqda. Ayniqsa, interfaol metodlar orqali darslarni tashkil etish o‘quvchilarning shaxsiy faolligini kuchaytiradi, ularning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi, muloqot madaniyati va ijtimoiy kompetensiyalarining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu metodlar o‘quv jarayonini jonlantirib, uni biryoqlama ma’lumot berishdan ko‘ra, o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi faol hamkorlikka asoslangan bilim olish muhitiga aylantiradi. Bu esa ta’limning sifat va samaradorligini oshirish bilan birga, shaxsiy rivojlanishga ham xizmat qiladi. Shu bois interfaol metodlar zamonaviy ta’limning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralishi, ularni dars jarayonida tizimli ravishda qo‘llash esa bugungi pedagogik amaliyotning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tojiyev M. , Ziyomuhammedov B. , O‘ralova M. , Pedagogik texnologiya va mahorat fanining o‘quv mashg‘ulotlarini loyihalash. – Toshkent: “TAFAKKUR-BO‘STONI”, 2012. – 50-60
2. H. T. Omonov, M. B. Xattabov, Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: “IQTISOD-MOLIYA”, 2016. 15-90
3. O‘. Tolipov, D. Ro‘ziyeva, Pedagogik texnologiyalar va pedagogic mahorat. – Toshkent: “INNOVATSIYA-ZIYO”, 2019. – 6-115
4. Tolipov O‘. Q. , Usmonboyeva M. , Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – Toshkent: “FAN”, 2006. – 44
5. Mehmonova M. H. , Abduraximo Z. A. , INTERFAOL METODLAR VA ULARNING TA’LIM JARAYONIDAGI MOHIYATI, Yangi O‘zbekiston pedagoglari axborotnomasi, 2023-yil 3-iyun. – 16-18